

PARICHAYA

PREPARATORY COURSE FOR LEVEL 2
OF
SAMSKRITA BHARATI EXAMS

परिचयः

परीक्षा-सज्जतावर्गः - पत्राचारसंस्कृतस्य द्वितीयस्तरः

Class 15 – Purana-pratyaya, witty saying 3 & 4

Teacher: Kum. Maheshwari

गुरुवन्दनम् – Guruvandanam

गुरुरेव गतिर्गुरुमेव भजे

gurureva gatirgurumeva bhaje

गुरुणैव सहास्मि नमो गुरवे ।

guruṇaiva sahāsmi namo gurave ।

न गुरोऽ परमं शिशुरस्मि गुरोः

na guroऽ paramam̄ śiśurasmi guroḥ

मतिरस्ति गुरौ मम पाहि गुरो ॥

matirasti gurau mama pāhi guro ॥

प्रार्थना - Prayer

ब्रवीमि संस्कृतं वाचा

bravīmi samskṛtam vācā

ध्यायामि संस्कृतं हृदा ।

dhyāyāmi saṃskṛtam hṛdā ।

कुर्वे सेवां च कायेन

kurve sevāṁ ca kāyena

वन्दे संस्कृतमातरम् ॥

vande saṃskṛtamātaram ॥

प्रार्थना - Prayer

यो नरस्संस्कृतव्योम्नि
ह्यालयं रमते मुदा ।
संस्कृतिं चैव संस्कारं
विन्दते नात्र संशयः ॥

yo narassamskrtavyomni
hyālayam̄ ramate mudā ।
saṃskṛtim̄ caiva saṃskāram̄
vindate nātra samśayah ॥

भाषाभ्यासः

पूरणप्रत्ययान्ताः

विशेष्य-विशेषणभावः

यल्लिङ्गं यद्वचनं या च विभक्तिः विशेष्यस्य ।

तल्लिङ्गं तद्वचनं सा च विभक्तिः विशेषणस्यापि ॥

अर्थः - विशेष्यस्य यत् लिङ्गं, यत् वचनं या विभक्तिः भवति, तत् लिङ्गं तत् वचनं सा च विभक्तिः विशेषणस्यापि भवति ।

The gender, number and case-ending that the viśeṣya is in, the same gender, number and case-ending the viśeṣaṇa would be in.

विशेष-विशेषणभावः

गुणवाचकम्

सुन्दर
उत्तम

चञ्चल
वीर

स्थूल
नूतन

रिक्त
लघु

वर्णवाचकम्

रक्त
केसर

पीत
हरित

नील
धूसरः

श्वेत
पाटल

सङ्घावाचकम्

एक
द्वि

त्रि
चतुर्

पञ्च
सप्त

दश
पञ्चदश

सर्वनाम

तत्
एतत्

सर्व
इदम्

किम्
अन्य

इतर
उभ

क्रियाविशेषणम्

शीघ्रम्

मन्दम्

उच्चैः

नीचैः

पूरणप्रत्ययान्ताः

- पङ्क्षौ प्रथमः बालकः वामनः अस्ति ।
 - गिरीशस्य प्रथमा अग्रजा वित्तकोषे कार्यं करोति ।
 - गिरिजायाः द्वितीया अग्रजा सङ्घणककार्यालये कार्यं करोति ।
 - विद्यालये द्वितीयः प्रकोष्ठः विशालः अस्ति ।
-
- ✓ पूरणप्रत्ययाः = क्रमवाचकाः (ordinals)
 - ✓ लिङ्गभेदः अस्ति
 - ✓ विशेष्यम् अनुसृत्य लिङ्ग-विभक्ति-वचनानि भवन्ति

पूरणप्रत्ययान्तः

सङ्घा	पुलिङ्गम्	स्त्रीलिङ्गम्	नपुंसकलिङ्गम्
एकम्	प्रथमः	प्रथमा	प्रथमम्
द्वे	द्वितीयः	द्वितीया	द्वितीयम्
त्रीणि	तृतीयः	तृतीया	तृतीयम्
चत्वारि	चतुर्थः	चतुर्थी	चतुर्थम्
पञ्च	पञ्चमः	पञ्चमी	पञ्चमम्
षट्	षष्ठः	षष्ठी	षष्ठम्

पूरणप्रत्ययान्तः

सङ्घा	पुलिङ्गम्	स्त्रीलिङ्गम्	नपुंसकलिङ्गम्
सप्त	सप्तमः	सप्तमी	सप्तमम्
अष्ट	अष्टमः	अष्टमी	अष्टमम्
नव	नवमः	नवमी	नवमम्
दश	दशमः	दशमी	दशमम्
एकादश	एकादशः	एकादशी	एकादशम्
द्वादश	द्वादशः	द्वादशी	द्वादशम्

पूरणप्रत्ययान्तः

सद्व्याप्ति	पुलिङ्गम्	स्त्रीलिङ्गम्	नपुंसकलिङ्गम्
त्रयोदश	त्रयोदशः	त्रयोदशी	त्रयोदशम्
चतुर्दश	चतुर्दशः	चतुर्दशी	चतुर्दशम्
पञ्चदश	पञ्चदशः	पञ्चदशी	पञ्चदशम्
षोडश	षोडशः	षोडशी	षोडशम्
सप्तदश	सप्तदशः	सप्तदशी	सप्तदशम्
अष्टादश	अष्टादशः	अष्टादशी	अष्टादशम्

पूरणप्रत्ययान्तः

सद्गु	पुलिङ्गम्	स्त्रीलिङ्गम्	नपुंसकलिङ्गम्
नवदश	नवदशः	नवदशी	नवदशम्
विंशतिः	विंशतितमः	विंशतितमी	विंशतितमम्
एकविंशतिः	एकविंशतितमः	एकविंशतितमी	एकविंशतितमम्
त्रिंशत्	त्रिंशत्तमः	त्रिंशत्तमी	त्रिंशत्तमम्
पञ्चाशीतिः	पञ्चाशीतितमः	पञ्चाशीतितमी	पञ्चाशीतितमम्
शतम्	शततमः	शततमी	शततमम्

अकारान्तः पुलिलङ्गः प्रथम-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	प्रथमः	प्रथमौ	प्रथमे, प्रथमाः
सम्बोधनप्रथमा	हे प्रथम	हे प्रथमौ	हे प्रथमे, हे प्रथमाः
द्वितीयाविभक्तिः	प्रथमम्	प्रथमौ	प्रथमान्
तृतीयाविभक्तिः	प्रथमेन	प्रथमाभ्याम्	प्रथमैः
चतुर्थीविभक्तिः	प्रथमाय	प्रथमाभ्याम्	प्रथमेभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	प्रथमात्	प्रथमाभ्याम्	प्रथमेभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	प्रथमस्य	प्रथमयोः	प्रथमानाम्
सप्तमीविभक्तिः	प्रथमे	प्रथमयोः	प्रथमेषु

आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः प्रथमा-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	प्रथमा	प्रथमे	प्रथमाः
सम्बोधनप्रथमा	हे प्रथमे	हे प्रथमे	हे प्रथमाः
द्वितीयाविभक्तिः	प्रथमाम्	प्रथमे	प्रथमाः
तृतीयाविभक्तिः	प्रथमया	प्रथमाभ्याम्	प्रथमाभिः
चतुर्थीविभक्तिः	प्रथमायै	प्रथमाभ्याम्	प्रथमाभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	प्रथमायाः	प्रथमाभ्याम्	प्रथमाभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	प्रथमायाः	प्रथमयोः	प्रथमानाम्
सप्तमीविभक्तिः	प्रथमायाम्	प्रथमयोः	प्रथमासु

अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः प्रथम-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	प्रथमम्	प्रथमे	प्रथमानि
सम्बोधनप्रथमा	हे प्रथम	हे प्रथमे	हे प्रथमानि
द्वितीयाविभक्तिः	प्रथमम्	प्रथमे	प्रथमानि
तृतीयाविभक्तिः	प्रथमेन	प्रथमाभ्याम्	प्रथमैः
चतुर्थीविभक्तिः	प्रथमाय	प्रथमाभ्याम्	प्रथमैभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	प्रथमात्	प्रथमाभ्याम्	प्रथमैभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	प्रथमस्य	प्रथमयोः	प्रथमानाम्
सप्तमीविभक्तिः	प्रथमे	प्रथमयोः	प्रथमेषु

अकारान्तः पुर्लङ्गः द्वितीय-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	द्वितीयः	द्वितीयौ	द्वितीयाः
सम्बोधनप्रथमा	हे द्वितीय	हे द्वितीयौ	हे द्वितीयाः
द्वितीयाविभक्तिः	द्वितीयम्	द्वितीयौ	द्वितीयान्
तृतीयाविभक्तिः	द्वितीयेन	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयैः
चतुर्थीविभक्तिः	द्वितीयस्मै, द्वितीयाय	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयेभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	द्वितीयस्मात्, द्वितीयात्	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयेभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	द्वितीयस्य	द्वितीययोः	द्वितीयानाम्
सप्तमीविभक्तिः	द्वितीयस्मिन्, द्वितीये	द्वितीययोः	द्वितीयेषु

एवं तृतीय शब्दोऽपि ।

आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः द्वितीया-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	द्वितीया	द्वितीये	द्वितीयाः
सम्बोधनप्रथमा	हे द्वितीये	हे द्वितीये	हे द्वितीयाः
द्वितीयाविभक्तिः	द्वितीयाम्	द्वितीये	द्वितीयाः
तृतीयाविभक्तिः	द्वितीयया	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयाभिः
चतुर्थीविभक्तिः	द्वितीयस्यै, द्वितीयायै	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयाभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	द्वितीयस्याः, द्वितीयायाः	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयाभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	द्वितीयस्याः, द्वितीयायाः	द्वितीययोः	द्वितीयानाम्
सप्तमीविभक्तिः	द्वितीयस्याम्, द्वितीयायाम्	द्वितीययोः	द्वितीयासु

एवं तृतीय शब्दोऽपि ।

अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः द्वितीय-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	द्वितीयम्	द्वितीये	द्वितीयानि
सम्बोधनप्रथमा	हे द्वितीय	हे द्वितीये	हे द्वितीयानि
द्वितीयाविभक्तिः	द्वितीयम्	द्वितीये	द्वितीयानि
तृतीयाविभक्तिः	द्वितीयेन	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयैः
चतुर्थीविभक्तिः	द्वितीयस्मै, द्वितीयाय	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयेभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	द्वितीयस्मात्, द्वितीयात्	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयेभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	द्वितीयस्य	द्वितीययोः	द्वितीयानाम्
सप्तमीविभक्तिः	द्वितीयस्मिन्, द्वितीये	द्वितीययोः	द्वितीयेषु

एवं तृतीय शब्दोऽपि ।

पूरणप्रत्ययान्ताः

पाण्डवेषु धर्मराजः प्रथमः ।

देवक्याः अष्टमः पुत्रः कृष्णः ।

द्वितीयस्य अद्वृत्य उपरि तृतीयः अद्वृः अस्ति ।

भगवद्गीतायां द्वादशः अध्यायः ‘भक्तियोगः’ ।

वर्गस्य सप्तमे दिने कौमुदीभोजनम् आसीत् ।

अष्टादशे दिने महाभारतयुद्धं समाप्तम् ।

पूरणप्रत्ययान्ताः

मासेषु प्रथमः चैत्रः ।

भाद्रपदमासस्य शुक्लपक्षे चतुर्थ्या चन्द्रः न द्रष्टव्यः ।

श्रीमद्भागवते दशमे स्कन्धे श्रीकृष्णस्य चरितं वर्णितम् ।

गान्धार्याः द्वितीयस्य पुत्रस्य नाम दुर्शासनः ।

संवत्सरेषु अष्टात्रिंशत्तमः क्रोधिसंवत्सरः ।

विष्णुसहस्रनामस्तोत्रे प्रथमं नाम विश्वम् । सहस्रतमं नाम
सर्वप्रहरणायुधः इति ।

पूरणप्रत्ययान्तः - अभ्यासः

संख्या	पुलिङ्गम्	स्त्रीलिङ्गम्	नपुंसकलिङ्गम्
५	पञ्चमः	पञ्चमी	पञ्चमम्
१२	द्वादशः	द्वादशी	द्वादशम्
५२	द्विपञ्चाशतमः	द्विपञ्चाशतमी	द्विपञ्चाशतमम्
६१	एकषष्टितमः	एकषष्टितमी	एकषष्टितमम्
९५	पञ्चनवतितमः	पञ्चनवतितमी	पञ्चनवतितमम्
३३	त्रयस्त्रिंशतमः	त्रयस्त्रिंशतमी	त्रयस्त्रिंशतमम्

पूरणप्रत्ययान्ताः - अभ्यासः

- अयोध्यायाः राजा दशरथः । तस्य चत्वारः (4) पुत्राः आसन् । तेषु प्रथमः (1st) रामः, द्वितीयः (2nd) भरतः, तृतीयः (3rd) लक्ष्मणः, चतुर्थः (4th) शत्रुघ्नः ।
- पाण्डोः पञ्च (5) पुत्राः आसन् । प्रथमस्य (1st) नाम युधिष्ठिरः । द्वितीयस्य (2nd) नाम भीमः, तृतीयस्य (3rd) अर्जुनः, चतुर्थस्य (4th) नकुलः, पञ्चमस्य (5th) सहदेवः ।
- नचिकेताः द्वितीयेन (2nd) वरेण अग्निविद्यां, तृतीयेन (3rd) वरेण आत्मविद्यां यमं प्रार्थितवान् ।

चाटकः

चाटुश्लोकः

परशुरामात् - भूमिम्

कुबेरात् - बीजम्

बलरामात् - लाङ्गलम्

यमात् - महिषम्

चाटुश्लोकः - ३

रामाद्याचय मेदिनीं धनपतेर्बीजं बलाल्लाङ्गलं
प्रेतेशान्महिषं तवास्ति वृषभः फालं त्रिशूलं तव ।
शत्राहं तव चान्नदानकरणे स्कन्दोऽस्ति गोरक्षणे
खिन्नाहं हर भिक्षया कुरु कृषि गौरीवचः पातु वः ॥

चाटुश्लोकः

चाटुश्लोकः - ४

क्षालयामि तव पादपङ्कजं नाथ! दारुदृषदोः किमन्तरम् ।

मानुषीकरणचूर्णमस्ति ते पादयोरिति कथा प्रथीयसी ॥

दारु

काष्ठम् / wood

दृषद्

पाषाणः / large stone

Summary

- भाषाभ्यासः – पूरणप्रत्ययान्ताः
- चाटुक्षोकः ०३, ०४

प्रश्नाः

Reference links

Sandhi – Interactive Tool

<https://www.sanskritfromhome.org/learning-program-details/Sandhi-Bundle-48703>

Ashtadhyayi

<https://ashtadhyayi.com/>

Parichaya WhatsApp Group

<https://chat.whatsapp.com/Dh0k68U1yclJJBshclAC2m>

Mail – Samskrita Bharati

samskritcorrespondence@gmail.com

॥ शान्तिमन्त्रः सांतिमन्त्रः ॥

सर्वे भवन्तु सुखिनः

सर्वे सन्तु निरामयाः ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु

मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

sarve bhavantu sukhinah

sarve santu nirāmayāḥ ।

sarve bhadrāṇi paśyantu

mā kaścidduḥkhabhāgabhavet ॥

om̄ sāntih̄ sāntih̄ sāntih̄ ॥

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome@vyomalabs.in

For downloading course-materials, login @

www.sanskritfromhome.org

Subscribe to our youtube channel @

[vyoma-samskrta-pathasala](https://www.youtube.com/c/vyoma-samskrta-pathasala)

Buy our Samskrita-learning products @

www.digitalsanskritguru.com

Support our cause for Samskrita-Samskriti @

vyoma.org

© 2024-25 All the content in this presentation is
the intellectual property of Vyoma Linguistic
Labs Foundation.

All materials shared in our website are purely
for the purpose of personal study.

Replication/reuse in any form without written
permission from the organisation is prohibited.

**CONTRIBUTE now & create a transformation;
link in the description below**

**Thank You
For Watching**

**Don't forget to
Subscribe, Like, Share, Comment**

Click the bell

